

АВТОРСКО ПРАВО И
СРОДНИ ПРАВА ЗА
ЕЛЕКТРОНСКИ МЕДИУМИ

– ПРИРАЧНИК –

Оваа публикација е издадена од **Центарот за развој на медиуми (ЦРМ)** за да им послужи на сите радиодифузери и институции кои работат во областа на авторското право.

За издавачот: **Газменд Ајдини**, ЦРМ, Извршен директор

Уредник: **Роберто Беличанец**, ЦРМ, Претседател

Автори: **д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска**
м-р Неда Здравева
м-р Ненад Гавриловиќ

Лектура: **Ирена Игњатовска**

Издавач: **Центар за развој на медиуми**
Ул. "11 Октомври" 21 2/14, 1000 Скопје

Тел/факс: 02/ 3136 - 340
02/ 3151 - 373

Веб сајт: **www.mdc.org.mk**

Подготовка
и печат: **Propoint** , Скопје

© 2011 All rights reserved. Сите права се задржани

Оваа публикација е финансиски поддржана од:

**Фондација Институт Отворено Општество – Македонија и
Мрежна програма за медиуми - Лондон**

ISBN 978-9989-2512-3-8

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
ДЕЛ 1: ПОИМНИК	7
1. Што е авторско право	7
2. Што е авторско дело	8
3. Кои видови авторски дела постојат	9
Што е аудиовизуелно дело	9
Што е филмско дело	9
4. Што е автор, коавтори, авторско дело од работен однос	10
5. Кога се стекнува авторско право	12
6. Кои овластувања произлегуваат од авторско право	12
А. Морални права	12
Б. Материјални права	13
В. Други права	17
7. Колку трае авторското право	20
8. Што е предмет на сродни права	21
9. Кои овластувања произлегуваат од сродните права	21
А. Права на уметници – изведувачи	22
Б. Права на произведувачи на фонограми	23
В. Права на филмски продуцент	24
Г. Права на радио-телевизиска организација	24
10. Кога се стекнуваат и колку траат сродните права	25
11. Користење туѓи авторски дела	26
Пренос на правата	26
Користење без дозвола од авторот	29
12. Управување со правата	32
Што е колективно управување со правата	32
Кој врши колективно управување	34
Како треба да постапуваат радиодифузните организации кога користат дела или предмети на сродни права кои подлежат на колективно управување	34

Како се контролира користењето	35
Како се определуваат надоместоци за користење	35
Акти за определување на надоместоците	36
Тарифа	37
Распределба на надоместоците.....	37
ДЕЛ 2: ПРАШАЊА И ОДГОВОРИ	39
1. Во информативната емисија на мојата телевизија сакам да вклучам извадок од говор на познат политичар емитуван во емисија на друга телевизија. Дали и на кој начин треба да го регулирам ова?.....	39
2. Продуцирам програма (филм, музичка програма, емисија). Кои односи треба да ги уредам и како?	40
3. На друга ТВ куќа ѝ го пренесувам правото да емитува документарен филм од мое производство. Што треба да знам?	45
4. Сакам да емитувам филмови од туѓа продукција. Како да ги уредам односите?	47
5. Емитувам музички спотови на мојата телевизија. Дали треба да плаќам на организација за колективно управување на правата и колку?	48
6. Сакам да емитувам спортски настан кој се случува во Република Македонија. Со кого треба да го договорам тоа и како?	49
7. Сакам да емитувам спортски настани кои се случуваат надвор од Република Македонија? Со кого и како да ги уредам односите?	50
8. Кабелски оператор сака да ја реемитува мојата програма. Што треба да знам?	51
9. Не сум сигурен дали правилно постапувам во уредувањето на авторското право и сродните права. Што треба да знам?	51
10. Утврдив дека со мое дејствие е направена повреда на авторското право и сродните права. Какви санкции може да очекувам?	58

ВОВЕД

Радиодифузерите се должни да создаваат и емитуваат програми со уредени авторски права и сродни права – категоричен е Законот за радиодифузната дејност. Според овој закон, основен во уредувањето на дејноста на електронските медиуми, еден од принципите на кои се темелат радио и телевизиските програми е почитување на авторското право и сродните права. Имајќи го предвид ова, радиодифузерите треба да имаат соодветни познавања од областа на авторското право и сродните права.

Овој прирачник има за цел да даде основни информации за авторското и сродните права, да ги објасни поимите во оваа област и начинот на кој авторското право и сродните права се уредени во Република Македонија.

Прирачникот е поделен во два дела. Во првиот дел се дадени дефиниции на општите поими на авторското право и сродните права. Во вториот дел се дадени насоки како треба да се постапува во конкретни ситуации во кои може да се најдат радиодифузерите.

Овој прирачник не е замена за правен совет. Авторското право и сродните права се сложена правна материја, а ситуациите кои може да настанат се разновидни. Затоа секогаш се препорачува во конкретни ситуации, особено при склучување договори, да се консултира стручњак од областа.

ДЕЛ 1: ПОИМНИК

1. Што е авторско право

Авторско право е систем на норми со кои се уредуваат односите во врска со уметничките креации, односно делата кои по правило се оригинални интелектуални творби во областа на литературата, науката и уметноста.

Авторското право во Република Македонија е уредено со:

- Уставот на Република Македонија член 47 и член 55;
- Законот за авторското право и сродните права¹;
- Законот за облигационите односи²;
- Законот за радиодифузната дејност³;
- Законот за културата⁴;

¹ „Службен весник на Република Македонија“ бр.115/2010; во понатамошниот текст ЗАПСП.

² „Службен весник на Република Македонија“ бр.18/2001; 4/2002; 5/2003; 84/2008; 81/2009 и 161/2009. Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.121/2001 од 12 септември 2001 година, објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр.78/2001 и У.бр.67/2002 од 17 јули 2002 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.59/2002.

³ „Службен весник на Република Македонија“ бр.100/2005; 19/2007; 103/2008; 152/2008; 6/2010 и 145/2010. Одлуки на Уставниот суд: У.бр.126/2006 од 12.09.2007 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.115/2007; У.бр.191/2007 од 09.01.2008 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.8/2008 и У.бр.191/2009 од 31 март 2010 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.51/2010.

⁴ „Службен весник на Република Македонија“ бр.31/1998; 49/2003; 82/2005; 24/2007 и 116/2010. Одлука на Уставниот суд на Република Македонија, У.бр.196/2007 од 16.01.2008 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.15/2008.

- Законот за царинските мерки за заштита на правата од интелектуалната сопственост⁵;
- Кривичниот законик⁶;
- Законот за прекршоците⁷;
- И други закони, како и меѓународните конвенции и договори на кои пристапила или ги ратификувала Република Македонија.

2. Што е авторско дело

Авторско дело е интелектуална и индивидуална творба од областа на книжевноста, науката и уметноста, изразена на кој било начин и форма.

Составниот дел на авторското дело, како и насловот на делото, доколку само по себе претставува интелектуална и индивидуална творба, се смета како посебно авторско дело. Не е дозволено како наслов на авторско дело да се користи наслов што веќе бил употребен за дело од ист вид, доколку таквиот наслов би создал забуна или би довел до создавање забуна во однос на авторското дело и авторот.

⁵ „Службен весник на Република Македонија“ бр.38/2005 и 107/2007.

⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр.37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008 и 114/2009. Одлуки на Уставниот суд на Република Македонија, У.бр.220/2000 од 30 мај 2001 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.48/2001; У.бр.210/2001 од 6 февруари 2002 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.16/2002; У.бр.206/2003 од 9 јуни 2004 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.40/2004 и У.бр.228/2005 од 5 април 2006 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.50/2006. Закон за малолетничка правда („Службен весник на Република Македонија“ бр.87/2007; 103/2008 и 161/2008).

⁷ „Службен весник на Република Македонија“ бр.62/2006 и 69/2006. Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.21/2009 од 9 декември 2009 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.157/2009.

3. Кои видови авторски дела постојат

За **авторско дело** се смета, особено:

- пишано дело (книга, напис, статија, прирачник, брошура, расправа и други дела од иста природа);
- компјутерска програма, како пишано дело;
- говорно дело (предавање, говор, беседа и други дела од иста природа);
- музичко дело, со или без текст;
- драмско, драмско-музичко, кореографско и пантомимичарско дело;
- фотографско дело и дело создадено во постапка слична на фотографската;
- аудиовизуелно дело (кинематографско и друго дело изразено со подвижни слики);
- дела на ликовната уметност (слика, цртеж, графика, скулптура и друго);
- дела од архитектурата;
- дела од применетата уметност и дизајнот и
- картографско дело, план, скица, технички цртеж, проект, табела, пластично дело и друго дело со ист или сличен карактер од областа на географијата, топографијата, архитектурата и науката.

Како авторско дело се смета и преработка на авторско дело, доколку ги исполнува условите определени со закон.

» **Што е аудиовизуелно дело**

Аудиовизуелно дело, во смисла на ЗАПСП, е кинематографско или друго дело изразено во вид на поврзани подвижни слики, со или без звук, без оглед на видот на носачот што го содржи.

» **Што е филмско дело**

Законот за авторско право (ЗАПСП) на Република Македонија го изедначува филмското дело со аудиовизуелно дело.

4. Што е автор, коавтори, авторско дело од работен однос

- » **Автор** е физичко лице кое го создало авторското дело. Како автор се смета лице чие име, псевдоним, код или друг знак на вообичаен начин е означен на делото, односно неговите примероци или е наведен при објавувањето на делото, додека не се докаже спротивното, во согласност со ЗАПСП. Во случај кога авторот не е познат, ниту, пак, може тој да се определи, авторското право го остварува лицето кое законски го објавило авторското дело, сè додека идентитетот на авторот не е утврден. Кога ќе се утврди авторот лицето кое законски го објавило авторското дело е должно имотната корист стекната од остварувањето на авторското право да му ја предаде на авторот, доколку со договор меѓу нив поинаку не е определено.

- » **Коавтори** се две или повеќе лица кои авторското дело го создале во соработка. Авторското право им припаѓа на сите тие лица.

За секое користење на делото кое е создадено од коавтори потребна е согласност од секој од коавторите. Одделен коавтор не може да одбие да даде согласност од причини што се спротивни на начелото на совесност и чесност.

Кога делото создадено од коавтори се состои од самостојни делови (делива целина), секој од коавторите може да дозволи самостојно користење на својот дел, под услов таквото користење да не биде на штета на користењето на заедничкото дело, односно на правата на другите коавтори. Уделот на одделни коавтори во надоместокот остварен од користењето на делото се определува сразмерно на вистинскиот придонес што секој од нив го имал при создавањето на делото, доколку меѓу коавторите поинаку не е договорено. Во случај кога

не може да се утврди вистинскиот придонес што секој од коавторите го имал во создавање на делото, или не е постигнат договор меѓу коавторите, на секој од коавторите му припаѓа подеднаков дел од надоместокот.

- » **Автори на аудиовизуелно дело** се: писателот на сценариото, главниот режисер и главниот снимател. Во случај кога анимацијата од кој било вид е суштински елемент на делото, за автор се смета и главниот цртач. Во случај кога музиката е суштински елемент на делото, за автор се смета и авторот на музиката посебно создадена за користење во аудиовизуелното дело. Цртачот, односно авторот на музиката, кога не се смета за автор на аудиовизуелното дело заради тоа што тие не се суштински елемент на делото, како и сценографот, костимографот, монтажерот и авторот на маски, имаат авторско право само врз своите придонеси кон аудиовизуелното дело (во натамошниот текст: автори на придонеси). Односот на филмскиот продуцент со авторите на аудиовизуелното дело и авторите на придонесите, како и односот меѓу самите автори се уредува со договорот за филмска продукција.

- » Во случај кога авторското дело е создадено од работник при исполнување на неговите работни обврски или по упатство на работодавачот (во натамошниот текст: **авторско дело од работен однос**) се смета дека материјалните права на авторот на тоа дело исклучиво му се пренесени на работодавачот за време од пет години по завршувањето на делото, доколку со колективен договор, односно со договор за работа поинаку не е определено. По истекот на овој рок, материјалните права му припаѓаат на работникот, со тоа што работодавачот може да побара нивно повторно исклучиво пренесување, доколку му плати на работникот надоместок за секој одделен вид материјално право.

Кога авторското дело е создадено во работен однос во секој случај авторот има право на надоместок за секое

изнајмување, при што авторот не може да се откаже од ова право. Исто така работникот го задржува исклучивото право да го користи авторското дело создадено од работниот однос во рамките на своите собрани дела.

5. Кога се стекнува авторско право

Авторското право над авторско дело му припаѓа на авторот со самото создавање на делото.

6. Кои овластувања произлегуваат од авторско право

Авторското право е единствено право и е неразделно од авторското дело. Тоа содржи исклучиви морални права, исклучиви материјални права и други права определени со закон.

A. Морални права

Моралните права го штитат авторот по однос на неговата лична и духовна (интелектуална) врска со делото. Авторот ги има следниве исклучиви морални права:

- o **право на признавање на авторството:** Ова право означува дека авторот има право на признавање на своето авторство над делото. Практично тоа значи дека авторот има право неговото име, псевдоним или друга ознака да биде назначена на секој примерок од делото, односно да биде наведена при секое јавно користење на делото, освен доколку авторот, во пишана форма, категорично не изјави дека не сака неговото авторство да биде наведено или доколку при користењето тоа е технички невозможно или несообразно.
- o **право на прво објавување:** Ова право означува дека авторот има право на прво објавување на своето авторско дело и на определување на условите за неговото објавување. Тоа значи дека до првото објавување на авторското дело само авторот има право јавно да ја

изнесува содржината или описот на своето дело.

- **право на заштита на интегритетот на делото:** Авторот има право да се спротивстави на менување, деформирање или сакатење на делото што може да наштети на неговата личност, чест и углед, како и на уништување на делото.
- **право на откажување:** Ова право означува дека авторот може да му го откаже правото на користење на делото на носителот на негово материјално право, доколку натамошното користење може да наштети на неговата личност, чест и углед. Доколку авторот го стори тоа тој е должен на носителот да му ја надомести штетата што тоа откажување ја предизвикува. При тоа, носителот на правото е должен во рок од три месеци од приемот на откажувањето да му ја соопшти на авторот висината на штетата што треба да се надомести. Доколку тоа не го стори, по истекот на рокот, откажувањето станува полноважно. Со откажувањето на правото материјалното право му се враќа на авторот. Доколку авторот сака повторно да го пренесе материјалното право на своето дело, тој е должен тој пренос првенствено и под исти услови да му го понуди на носителот на правото кому претходно му го откажал правото. Право на откажување немаат авторите на компјутерска програма, аудиовизуелно дело и електронски бази на податоци.

Авторот не може да се откаже од овие права, ниту, пак, тие се преносливи на друго лице.

Б. Материјални права

Материјалните права ги штитат имотните интереси на авторот од неговото авторско дело. Авторот има исклучиво право да дозволи или забрани користење на неговото дело, или негови примероци од други лица, освен во случаи определени со закон.

- **право на умножување на делото:** Умножување е запишување, односно снимање авторско дело на мате-

ријална или друга соодветна подлога (електронска и друго), како и изработка на еден или повеќе примероци на делото, во целина или во делови, непосредно или посредно, времено или трајно, со какви било средства и во каков било облик. Умножувањето се врши особено со графички постапки (графичко умножување), тридимензионално умножување, фотокопирање и со други фотографски постапки со кои се постигнува ист ефект, изградба, односно изведба на дела од архитектурата, звучно или визуелно снимање, складирање на делото во електронски облик (електронски запис) и со префрлање на делото од аналоген во дигитален систем.

- **право на пуштање во промет на делото:** Пуштање во промет е понудување на јавноста заради продажба или друг вид пренос на сопственичкото право или на правото на владение на оригиналот или на примероците на делото, вклучувајќи го и увозот⁸ и изнајмувањето⁹, а го опфаќа и правото на надоместок од послугата¹⁰, определена со ЗАПСП. Правото на пуштање во промет на територијата на Република Македонија се исцрпува со првата продажба или со друг вид прв пренос на правото на сопственост на оригинал или примерок од авторско дело, што се врши од страна на носител на правото или со негова согласност. Исцрпувањето не се однесува на правата на увоз, на изнајмување и на послуга.
- **право на јавно соопштување на делото:** Јавно соопштување на делото е: (1) јавно изведување; (2) јавно

⁸ Увоз е внесување на домашен пазар на оригинали или примероци на авторско дело заради натамошен промет, за комерцијална цел.

⁹ Изнајмување е давање на користење оригинал или примерок на авторско дело на определено време заради непосредна или посредна имотна корист. Изнајмувањето не се однесува на изградени дела на архитектурата и на оригинали и примероци на дела од применетата уметност и дизајнот.

¹⁰ Послуга е давање на користење авторско дело, на определено време, без остварување непосредна или посредна имотна корист преку организации до кои јавноста има пристап.

пренесување; (3) јавно изложување; (4) јавно прикажување; (5) радиодифузно емитување; (6) реемитување и (7) ставање на располагање на јавноста.

- **Јавно изведување** е: 1) говорење или рецитирање во живо дела од областа на книжевноста; 2) изведување во живо музички дела и 3) сценско изведување или претставување во живо драмски, драмско-музички, кореографски или пантомимичарски дела.
- **Јавно пренесување** е јавно соопштување преку звучник, екран и кое било друго техничко средство на: 1) изведба на авторско дело во живо, надвор од просторот или местото во кое делото се изведува во живо; 2) звучно и/или визуелно снимено авторско дело (фонограми, видеограми и слично) од подлогата од која е снимено и 3) авторско дело што радиодифузно се емитува.
- **Јавно изложување** е претставување на јавноста оригинал или примерок на дело од ликовната уметност, на фотографско дело или на дело создадено во постапка слична на фотографската, на дело од областа на применетата уметност, дизајнот, архитектурата, урбанизмот, картографијата, како и на друго дело од научна и техничка природа.
- **Јавно прикажување** е претставување на јавноста преку технички средства, на аудиовизуелно дело или на дело од областа на фотографијата, ликовната уметност, архитектурата, урбанизмот, применетата уметност, дизајнот, картографијата, како и дела од научна и техничка природа.
- **Радиодифузно емитување** е соопштување авторско дело преку радио и телевизиски програмски сигнали наменети за прием од

јавноста, безжично, вклучувајќи сателит¹¹ или жично, вклучувајќи кабелски, микробранов и друг систем. Радиодифузно емитување преку сателит се врши кога под контрола и одговорност на радиотелевизиска организација се испраќаат сигнали за емитување програма наменета за јавноста, во непрекинат комуникациски синџир што води до сателит и од сателит кон земјата. Кога програмските сигнали се кодирани, радиодифузното емитување преку сателит се смета за извршено доколку преку радиотелевизиската организација или преку друго лице, со нејзина согласност, средствата за декодирање ѝ се достапни на јавноста.

- **Реемитување** е истовремено во целина и непроменето пренесување на радиодифузно емитувано авторско дело, доколку: 1) го врши друга радиотелевизиска организација, а не онаа што делото почетно го емитува (во натамошниот текст: радиодифузно реемитување) и 2) се пренесува преку кабел или, микробранов систем, а почетно го емитува радиодифузна организација безжично или жично (во натамошниот текст: кабелско реемитување).
 - **Ставање на располагање на јавноста** е авторско дело да се соопшти на јавноста, безжично или жично, вклучувајќи интернет или други комуникациски мрежи, на начин којшто секому овозможува пристап кон делото, од место и во време што самиот го избира.
- **Право на преработување на делото:** Преработување е превод, приспособување, вклучувајќи и аудиовизуелно приспособување, музички аранжман и друго менување на авторско дело и на дело од народното тво-

¹¹ Под сателит се подразбира кој било сателит што работи на фреквенција која, согласно со прописите за телекомуникации, е резервирана за емитување сигнали наменети за прием од јавноста или за затворена индивидуална комуникација при што условите на приемот на сигнали треба да се соодветни на условите на приемот од страна на јавноста.

рештво, како и на други пишани материјали, како што се преводи на службени текстови кои не се направени за службено користење. Правата над авторското дело создадено со преработување не влијаат на кој било начин на правата над делото што е преработено.

В. Други права

Други права на авторот се: 1) право на пристап и на предавање; 2) право на следство (право на надоместок од препродажба); 3) право на надоместок од умножување за приватно користење; 4) право на надоместок од изнајмување и 5) право на надоместок од послуга.

- о** **Право на пристап и на предавање:** Авторот има право на пристап до оригиналот или до примерокот од своето дело што го поседува друг, заради остварување на правото на умножување или правото на преработување на делото, доколку тоа не е во спротивност со оправданиот интерес на поседувачот. Авторот има право да побара поседувачот да му го предаде оригиналот на ликовното или фотографското дело заради јавно изложување или друг вид објавување, доколку за тоа постои оправдан интерес¹².
- о** **Право на следство на оригинално уметничко дело (право на надоместок од препродажба):** Авторот има право да биде известен и да добие надоместок од секоја наредна продажба или отуѓување на друг начин

¹² При тоа, предавањето на оригиналот може да се услови со полагање соодветна кауција или со осигурување во висина на пазарната вредност на оригиналот. Авторот е должен пристапот и предавањето да го стори со што е можно помалку непријатности за поседувачот и на свој трошок. Во случај на оштетување на делото одговорен е авторот независно од неговата вина.

на оригинал на уметничко дело¹³. Ова право не може да биде предмет на откажување, располагање и извршување над авторското право. Висината на надоместокот се определува со ЗАПСП.

- о **Право на надоместок од умножување за приватно користење:** За умножување за приватно користење се плаќа надоместок, а авторот има право на дел од единствениот надоместок за умножувањето фонограми и видеограми и од фотокопирањето на неговото дело кое се врши за приватно користење. Правото на надоместок не може да биде предмет на откажување, располагање или извршување над авторското право
 - Надоместокот за умножување за приватно користење за **фонограми и видеограми** се плаќа при прва продажба или увоз на средства за тонско и визуелно снимање и на нови неснимени носачи на тон и на тон и слика. Со средствата за тонско и визуелно снимање се изедначени сите други средства кои овозможуваат постигнување ист ефект.
 - Надоместокот за умножување за приватно користење за **фотокопирање** се плаќа при прва продажба или увоз на средства за фотокопирање и од изработка на фотокопии наменети за продажба месечно, а согласно со можниот број фотокопии. Со фотокопирање се изедначени и други техники за умножување
 - Обврска за плаќање на надоместок за умножување за приватно користење имаат производителите и

¹³ Оригинален на уметничко дело, во смисла на ЗАПСП е дело од ликовна, графичка или пластична уметност, како што се: слики, колажи, цртежи, графики, гравури, литографии, скулптури, керамика, резби, таписерии, дела на стакло, фотографско дело и дело создадено во постапка слична на фотографската, како и примероци на наведените дела што се сметаат за оригинали. Примероци на наведените дела што ги создал самиот автор или биле направени со негова дозвола во ограничен број ќе се сметаат за оригинали. Тие мора на вообичаен начин да бидат нумерирани, потпишани или на друг начин соодветно означени од авторот.

увозниците на средства за тонско и визуелно снимање, на средства за фотокопирање, на неснимени носачи на тон и на тон и слика, како и лица кои вршат услуги на фотокопирање. Овие субјекти се должни, на барање на надлежната организација за колективно управување на авторското право и сродните права да ѝ доставуваат податоци за видот и бројот на продадените или увезените средства и носачи на тон и на тон и слика, како и податоци за направените фотокопии.

- Висината на надоместокот ја утврдува Владата на Република Македонија. Тој се утврдува посебно за секој вид средство за тонско и визуелно снимање, за секое средство за снимање, за коешто поради својата конструкција не е потребен посебен материјал за неговата работа (во двоен износ од вообичаениот), за секој носач на тон и на тон и слика врз основа на неговото времетраење на снимање, за секое средство за фотокопирање врз основа на можниот број фотокопирања во минута и врз основа на можноста за фотокопирање во боја (во двоен износ од црно-белото фотокопирање), како и за секоја поединечна фотокопија наменета за продажба. Владата на Република Македонија ги усогласува износите на надоместоците во зависност со движењето на цените и животните трошоци во Република Македонија¹⁴.
- **Право на надоместок од изнајмување:** Авторот кој своето право на изнајмување го пренел на произведувачот на фонограм или на произведувачот на видеограм (филмски продуцент) го задржува правото на надоместок за секое изнајмување на делото. Авторот не може да се откаже од ова право.
- **Право на надоместок од послуга:** Авторот има право

¹⁴ Согласно член 200 од ЗАПСП овие одредби ќе се применуваат една година по влегувањето во сила на овој закон. Законот влезе на сила 8 дена по неговото објавување во „Службен весник на Република Македонија“, кое беше на 31.08.2010 година.

на надоместок од послуга на оригинал или примероци на неговото авторско дело. Правото на послуга, инаку, не се однесува на архитектонски објекти, на дела од применетата уметност и дизајнот, како и на дела што меѓусебно ги позајмуваат организациите кои се изземени од обврската за плаќање надомест¹⁵. Надоместокот го плаќа организацијата што ја врши послугата. Авторот не може да се откаже од ова право.

7. Колку трае авторското право

- » **Материјалните права** траат за време на авторовиот живот и 70 години по неговата смрт.
 - о Кога делото го реализирале повеќе автори (коавтори), рокот на траење се смета од смртта на авторот кој последен починал.
 - о Во случај на коавторство на аудиовизуелно дело рокот на траење на заштитата се смета од смртта на последното живо лице: главниот режисер, авторот на сценариото, авторот на дијалозите и композиторот на музиката специјално создадена за користење во аудиовизуелно дело, независно дали со ЗАПСП тоа лице се смета како автор на аудиовизуелното дело.
 - о Авторското право на анонимни и псевдонимни дела трае 70 години по законското објавување на делото. Доколку псевдонимот не доведува до забуна за тоа кој е автор или доколку авторот во рокот од 70 години по законското објавување на делото го открие својот идентитет, авторското право трае за време на авторовиот живот и 70 години по неговата смрт.
 - о Кога рокот не тече од смртта на авторот или авторите, а делото не било законски објавено, авторското право трае 70 години по неговото создавање.
 - о Во случај кога рокот на траење на авторското право

¹⁵ Од обврската за плаќање надоместок се изземени јавните установи од областа на науката, културата и образованието (библиотеки, кинотеки, научни и образовни установи).

се смета според законското објавување на делото, а делото е објавено во томови, делови, продолженија, изданија, епизоди и слично, рокот се смета посебно за секој составен дел.

- o Роковите на траење на заштитата на авторското право почнуваат да течат од 1 јануари од годината што следи по настанот, што е основа за пресметување на роковите.

- » **Моралните права** траат во различни рокови.
 - o Моралното право за откажување трае додека авторот е жив.
 - o Моралните права за признавање и означување на авторството и за заштита на интегритетот на авторското дело траат и по истекот на роковите за траење на материјалните права.
 - o За остварување и заштита на правото на признавање на авторството и правото на заштита на интегритетот на делото по смртта на авторот, покрај наследниците, се надлежни и соодветното (струково) здружение на автори, лицата кои имаат правен интерес, како и Македонската академија на науките и уметностите.

8. Што е предмет на сродни права

Предмети на сродни права се изведбите на уметниците - изведувачи, фонограмите на произведувачите на фонограми, видеограмите на филмските продуценти, програмите на радио-телевизиските организации, изданијата на издавачите и базите на податоци на нивните изготвувачи.

9. Кои овластувања произлегуваат од сродните права

Во понатамошниот текст ќе бидат наведени овластувањата од сродните права кои се релевантни за радиодифузните организации.

А. Права на уметници – изведувачи

- Уметници - изведувачи се артисти, пејачи, музичари, балетски уметници и други лица кои со игра, песна, танц, говорење, рецитирање или на друг начин изведуваат книжевни или уметнички дела или дела од народното творештво. Како изведувачи, во смисла на ЗАПСП, се сметаат и режисери на сценски дела, диригенти на оркестри и хорови, обликувачи (мајстори) на тон или на тонска снимка.
- Изведувачот ги има следниве исклучиви морални права: 1) да биде признат како изведувач на изведбата; 2) да биде назначено неговото име, псевдоним или друга ознака, односно називот на составот, уметничкиот раководител на составот и солистот, при секое користење на изведбата, освен ако тоа технички не е возможно и 3) да се спротивстави на секако менување, деформирање, сакатење или уништување на неговата изведба, односно да се спротивстави на секое користење на изведбата што може да наштети на неговата личност, чест и углед.
- Изведувачот има исклучиви материјални права да дозволува или забранува користење на својата изведба за: 1) снимање на својата неснимена изведба; 2) јавно соопштување на својата неснимена изведба, освен за радиодифузно емитување на својата изведба која, сама по себе, е радиодифузна или е направена од снимка; 3) умножување на снимката од изведбата; 4) пуштање во промет на оригиналот или примерокот од снимката од изведбата и 5) ставање на располагање на јавноста на снимката од изведбата.
- Изведувачот има право на дел од единствениот надоместок за секое јавно соопштување на фонограм со негова изведба, издаден за комерцијална цел¹⁶, доколку со ЗАПСП поинаку не е определено. Изведувачот кој своето право на умножување на снимката со негова изведба го пренел на произведувач

¹⁶ Издавање за комерцијална цел претставува умножување на фонограм во доволен број примероци наменети за јавноста.

на фонограми или на филмски продуцент во согласност со ЗАПСП, го задржува правото на надоместок за секое изнајмување. Изведувачот има право на дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење. Изведувачот не може да се откаже од овие права.

Б. Права на произведувачи на фонограми

- o Произведувач на фонограм, во смисла на ЗАПСП, е физичко или правно лице што презема иницијатива, организација, финансирање и одговорност за прво снимање на звуците од изведба, на други звуци или звучни појави (во натамошниот текст: фонограм).
- o Фонограм, во смисла на ЗАПСП, е снимка на звуци од изведба или други звуци или звучни појави, освен на снимка вградена во аудиовизуелно дело. Снимка, во смисла на ЗАПСП, е отелотворување (запис на носач на тон) на звуци или звучни појави од што тие може да бидат восприемани, умножени или соопштени со помош на технички средства.
- o Произведувачот на фонограм има морално право, при секое користење на фонограмот, соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно.
- o Произведувачот на фонограм има исклучиво материјално право да користи, дозволува или забранува користење на фонограмот за: 1) умножување; 2) пуштање во промет и 3) ставање на располагање на јавноста.
- o Произведувачот на фонограми има право на дел од единствениот надоместок од јавно соопштување на неговиот фонограм издаден за комерцијална цел¹⁷. Произведувачот на фонограми и изведувачот на изведбата вградена во фонограмот имаат право на подеднаков дел од единствениот надоместок од

¹⁷ Како фонограм издаден за комерцијална цел се смета и фонограм ставен на располагање на јавноста.

јавно соопштување, доколку со договор поинаку не е определено. Во овие случаи корисникот е должен за секое користење да го плаќа надоместокот за правата на произведувачот на фонограми и за правата на изведувачот, доколку со ЗАПСП поинаку не е определено. Произведувачот на фонограми има право на дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење.

В. Права на филмски продуцент

- Филмски продуцент, во смисла на ЗАПСП, е физичко или правно лице што ја презема иницијативата, организацијата, финансирањето и одговорноста за создавање на првата снимка на аудиовизуелно дело (во натамошниот текст: видеограм).
- Видеограм е носач на слика со снимката на подвижни слики со или без придружен звук од кој тие може да бидат восприемани, умножени или соопштени со помош на технички средства.
- Филмскиот продуцент има морално право, при секое користење на видеограмот, соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно.
- Филмскиот продуцент има исклучиво материјално право да дозволува или забранува користење на својот видеограм за: 1) умножување; 2) пуштање во промет; 3) јавно прикажување; 4) радиодифузно емитување; 5) реемитување и 6) ставање на располагање на јавноста.
- Филмскиот продуцент има право на дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење.

Г. Права на радио-телевизиска организација

- Радио-телевизиската организација (во натамошниот текст: РТВ организација) има исклучиви материјални права да дозволува или забранува користење на своите програми за: 1) снимање на програмите, на

носачи на слика и/или тон; 2) умножување и ставање во промет на умножените примероци од снимките на програмите; 3) реемитување; 4) јавно пренесување на места достапни на јавноста и со наплата на билети и 5) ставање на располагање на јавноста.

10. Кога се стекнуваат и колку траат сродните права

- » **Траење на правата на изведувачите**
 - о Материјалните изведувачки права траат 50 години од денот на изведбата. Доколку во тој период снимката од неговата изведба била првпат издадена согласно со закон или јавно соопштена согласно со закон, правата на изведувачот траат 50 години, сметано од нејзиното прво издавање согласно со закон, односно јавно соопштување согласно со закон.
 - о Моралните права на изведувачите траат и по истекот на роковите за траење на изведувачките права. Одредбата за остварување на моралните права на авторите од ЗАПСП соодветно се применува на правата на изведувачите.

- » **Траење на правата на произведувач на фонограми**
 - о Правата на произведувачот на фонограми траат 50 години од денот на првото создавање на фонограмот. Доколку во тој период фонограмот бил првпат издаден согласно со закон, правата на продуцентот траат 50 години сметано од издавањето. Доколку во тој период фонограмот не бил издаден согласно со закон, туку бил јавно соопштен согласно со закон, правата на продуцентот траат 50 години од соопштувањето.

- » **Траење на правата на филмскиот продуцент**
 - о Правата на филмскиот продуцент траат 50 години од денот на завршувањето на снимката. Доколку во тој период снимката била првпат издадена согласно со закон или јавно соопштена согласно со закон,

правата на продуцентот траат 50 години, сметано од првото издавање согласно со закон, односно јавно соопштување согласно со закон.

» **Траење на правата на РТВ организација**

- о Правата на РТВ организација траат 50 години од денот на првото радиодифузно емитување на програмата.

11. Користење туѓи авторски дела

Туѓи авторски дела може да се користат 1) ако за тоа постои дозвола од авторот, односно ако на некое лице му се пренесени правата; 2) без дозвола од авторот, со или без плаќање надоместок, во случаи определени со закон и 3) кога истекнало авторското, односно сродните права.

А. Пренос на правата

Авторот може на други лица да пренесе одделни материјални права, на начин и под услови определени со ЗАПСП. Пренесувањето воопшто кажано може да се врши со наследување, со договор или на друг начин - со дозвола, изјава, согласност и слично. Тука ќе се осврнеме на пренесувањето на правото со договор.

- ***Пренесување со договор***

Авторот може материјалните права да ги пренесе на други лица со договор. Договорот мора да биде склучен во писмена форма, а доколку не е, тој не произведува правно дејство. Со договор не може да се пренесе: 1) авторско право како целина; 2) морални права и 3) непознати видови на користење авторско дело.

Договорот особено мора да содржи:

- о вид на правата што се пренесуваат
- о обемот на правата
- о дали правата се пренесуваат исклучиво или неисклучиво,

- o територијата за која се однесува пренесувањето на правата,
 - o времетраење на пренесувањето
 - o авторскиот надоместок.
- Δ Спорните или нејасните одредби во договорот за пренос на правото се толкуваат во интерес на авторот.
- Δ Пренесувањето на материјално право се врши исклучиво или неисклучиво. Со исклучивото пренесување на материјално право се дозволува само едно лице да го користи делото при што од користење се исклучени авторот и кое било друго лице. Со неисклучивото пренесување материјално право, во смисла на ЗАПСП, се дозволува лице да го користи делото при што од користењето не се исклучени авторот или кое било друго лице.
- Δ Пренесување одделно материјално право не влијае на пренесувањето на другите материјални права, доколку со ЗАПСП или со договор поинаку не е определено. Овие правила не се применуваат кај договорот за филмска продукција [види Дел 2, прашање 2].
- Δ Авторскиот надоместок се определува според принципот на правичност, видот на делото, видот и обемот на правото на користење што се пренесува, времетраењето и други битни околности за неговото користење. Авторскиот надоместок може да се определи во еден фиксен износ или како дел (процент) од остварениот приход од користење на делото или комбинација на двете. Доколку е определен еден фиксен износ за авторски надоместок, а со користењето на авторското дело се остварува приход кој е значително поголем од договорениот надоместок, авторот има право да побара измена на договорениот надоместок, што ќе му овозможи поправичен удел во приходот. При тоа од ова право авторот не може да се откаже. Во случај кога надоместокот е договорен, односно определен во зависност од остварениот приход од користењето на делото, неговиот корисник е должен да води соодветни книги или друга евиденција од која може да се утврди висината на остварениот приход. Корисникот е должен да му овозможи на носителот на авторското право увид во до-

кументацијата/евиденцијата и да му доставува потребни извештаи за остварениот приход во разумен рок, доколку рокот не е определен со закон или со договор.

- Δ При пренесувањето на правото на умножување се смета дека е пренесено и правото на пуштање во промет на примероците на тоа дело, доколку со договор поинаку не е определено.
- Δ На договорот за пренесување на материјално право соодветно се применуваат прописите за облигационите односи
- Δ Носителот на кој му било пренесено материјално право на авторот не може, без дозвола на авторот, тоа право натаму да го пренесе на други лица, доколку со договор поинаку не е определено. Доколку натамошното пренесување на правото е последица на статусните измени на носителот, ваква дозвола не е потребна. Доколку натамошното пренесување на правото е допуштено без дозвола на авторот, согласно со закон или договор, за авторските побарувања, солидарно одговараат (долгуваат) и претходниот и новиот носител. Овие правила не се применуваат кај договорот за филмска продукција [види дел 2, прашање 2 и 3].
- Δ Авторот може да го раскине договорот, односно да ја повлече дозволата или друг пишан акт за пренесување на материјалното право, доколку носителот на исклучивото право во недоволна мера го користи или воопшто не го остварува, а од тие причини интересите на авторот значително се оштетени. Авторот не може да го изврши раскинувањето, односно повлекувањето доколку од него потекнуваат причините за недоволно користење на правото или негово неостварување. Авторот може да му понуди на носителот дополнителен рок за соодветно користење на правото. Со раскинувањето, односно повлекувањето, материјалното право му се враќа на авторот. Доколку начелото на правичност го налага тоа, авторот е должен на носителот на правото да му исплати соодветен надоместок на штета. Авторот не може да се откаже од правото на раскинување, односно повлекување.

За спецификите на договорите што во своето работење ги склучуваат радиодифузерите видете во Дел 2 на овој прирачник.

Б. Користење без дозвола од авторот

Авторско дело може да се користи без дозвола на авторот со или без надоместок, само доколку делото е објавено. Ова користење може да се врши само во посебни случаи, доколку не е во судир со нормалното користење на делото и доколку неразумно не ги повредува легитимните интереси на авторот. Одредбите од законот со кои се уредува користењето без дозвола на авторот не се применуваат на компјутерска програма.

а) Користење без плаќање надоместок

Користењето на авторско дело без плаќање надоместок се однесува на следниве случаи:

- Δ времено умножување на авторското дело, кога умножувањето е од минлив или случаен карактер и/или е составен и суштински дел на технолошки процес, доколку умножувањето само за себе нема независно економско значење и чија единствена цел на умножувањето е да овозможи пренесување податоци во мрежа меѓу трети лица преку посредник или да овозможи законско користење на делото;
- Δ умножување што се врши од страна на јавни библиотеки, образовни институции или музеи и архиви заради остварување на нивната дејност и без непосредна или посредна економска или комерцијална цел;
- Δ снимање на авторското дело од страна на радио-телевизијска организација што има дозвола за емитување на делото, доколку го сними со сопствени средства и за сопствени потреби и под услов да го избрише во рокот во кој ја има дозволата за емитување. Доколку снимката има посебна документарна вредност може да биде предадена и сочувана во јавен архив;
- Δ користење дела заради илустрирање во образовни или научни истражувања до степен оправдан со некомерцијалната цел што треба да се постигне, под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;

- Δ користење авторски дела за потребите на лица со посебни потреби на начин кој е непосредно поврзан со посебната потреба, до степен што таа го бара и без комерцијална цел;
- Δ умножување и јавно соопштување написи, статии и други слични дела за актуелни стопански, политички, религиозни и други слични теми, заради известување на јавноста, до степен оправдан со целта, освен ако тоа не е посебно забрането од страна на авторот под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Δ користење делови на авторски дела (цитати) во научни истражувања, за настава, критика, полемика или преглед, во обем и до степен потребен за конкретната намена и под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Δ користење дела за целите на јавната безбедност или во судска, парламентарна или административна постапка;
- Δ користење политички говори, како и извадоци од јавни предавања и слични дела до степен оправдан со информативната намена, под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно;
- Δ користење дела за време на верски обреди или други службени одбележувања организирани од органите на државната власт и единиците на локалната самоуправа;
- Δ користење архитектонски и вајарски дела трајно сместени на јавни места (улицы, плоштади, паркови и слично);
- Δ користење дела од областа на ликовната и применетата уметност, архитектурата, индустрискиот дизајн и фотографските дела изложени на јавни изложби или на аукција од страна на организаторот, на плакати или каталози изработени без комерцијални цели до степен неопходен за промовирање на настанот;
- Δ преработка на дело во пародија, карикатура или пастиш, под услов преработката да не создава забуна во однос на оригиналот на делото и авторството и ако преработката е во рамките на дозволеното користење на делото;
- Δ умножување авторско дело на носач на тон и слика, јавно

соопштување на делото од тој носач, како и јавно соопштување на делото што се емитува, во продавници, на саеми и други места каде што се демонстрира работата на апарати за снимање, умножување и пренесување на тон и слика, во мерка што е неопходна за демонстрирање на работата на апаратите. Записите/снимките создадени по оваа основа веднаш се бришат;

- Δ случајно (споредно) вклучување авторско дело во друг материјал;
- Δ користење цртежи или проекти на архитектонски објект заради негова реконструкција и
- Δ јавно соопштување и ставање на располагање на јавноста на авторско дело заради истражување или лично усовршување на определени места во јавни научни, културни, образовни и други установи од сличен карактер, доколку делото не може да се купи, или за негово користење не е потребна дозвола, а е дел од колекциите/фондот на установите.
- Δ Користењето база на податоци или нејзини примероци од страна на законскиот корисник, доколку е неопходно за пристап и вообичаено користење на нејзините составни содржини.

б) Користење дело од народното творештво

Користење дело од народното творештво е без надоместок. Народното творештво се користи на достоин начин, без сакатење и под услов да е наведен изворот и потеклото на делото. За остварување на правата на користење дела од народното творештво надлежна е јавната и научната установа - Институт за фолклор "Марко Цепенков" - Скопје.

в) Користење со плаќање надоместок

Користењето на авторското дело со плаќање надоместок се однесува на следниве случаи:

- умножување на хартија или на сличен носач на запис по пат на фотокопирање или која било слична техника или

друг процес со слични ефекти, со исклучок на нотните записи на музичко дело и

- умножување на кој било носач на запис што ги врши физичко лице за приватно користење без посредна или непосредна комерцијална цел.

12. Управување со правата

Носителите на авторското право и на сродните права можат да ги остваруваат правата определени со ЗАПСП на следниве начини:

- индивидуално (одделно за секое авторско дело, односно предмет на сродно право),
- лично, односно преку застапник, или
- колективно (заедно за повеќе дела или предмети на сродни права и за повеќе носители на правата) преку организација за колективно управување со правата, на начин и под услови определени со ЗАПСП.

А. Што е колективно управување со правата?

Колективното управување со правата опфаќа правни работи со корисниците на правата, прибирање надоместоци од користењето, нивна распределба и заштита на правата пред државни органи и други субјекти. Колективно се управуваат авторското право и сродните права само за објавени авторски дела и за објавени предмети на сродните права. Во случај на колективно управување, правата се пренесуваат неисклучиво. Колективното управување се остварува за права определени со ЗАПСП во случаи кога не е можно индивидуално остварување на правата, поради карактерот на авторските дела, односно на предметите на сродните права и поради условите и начинот на нивно користење. Колективното управување се остварува и за исклучиви права што може да се остваруваат и индивидуално.

Права што може колективно да се управуваат особено се:

- јавно соопштување на несценско музичко и несценско книжевно дело;
- право на авторот на надоместок од правото на следство;
- право на авторот на надоместок од јавна послуга¹⁸;
- право на надоместок на автор и изведувач за изнајмување фонограми или видеограми;
- право на надоместок на изведувач за радиодифузно емитување и друго јавно соопштување на својата изведба што, сама по себе, е радиодифузна или е направена од снимка;
- право на надоместок на изведувач и на произведувач на фонограми од единствениот надоместок од јавно соопштување на фонограми со изведби издадени за комерцијална цел;
- право на надоместок на автор и издавач од умножување на хартија или на сличен носач на запис, по пат на фотокопирање или која било слична техника со слични ефекти, за приватно користење¹⁹;
- право на надоместок на автор, изведувач и произведувач на фонограмот од умножување на фонограм за приватно користење²⁰;
- право на надоместок на автор, изведувач и произведувач на видеограмот (филмски продуцент) од умножување на видеограм за приватно користење²¹ и
- право на кабелско реемитување авторски дела и предмети на сродни права кое, како исклучиво право, задолжително се управува колективно, освен на дела и на предмети на сродни права што ги реемитува радио-телевизиска организација, независно дали се работи за нејзино сопствено право или правото за реемитување ѝ е пренесено од друг носител на правото.

¹⁸ Примената е одложена една година по стапување во сила на законот.

¹⁹ Примената е одложена една година по стапување во сила на законот.

²⁰ Примената е одложена една година по стапување во сила на законот.

²¹ Примената е одложена една година по стапување во сила на законот.

Б. Кој врши колективно управување?

Колективно управување со авторското право и сродните права може да врши правно лице основано од носители на правата (физички и /или правни лица) за колективно управување со правата (во натамошниот текст: организација за колективно управување). Организацијата за колективно управување работи во свое име, а за сметка на носителите на правата. За работа на организацијата потребна е дозвола од Министерството за култура²².

В. Како треба да постапуваат Радио - телевизиските организации организации кога користат дела или предмети на сродни права кои подлежат на колективно управување?

РТВ организации се должни еднаш месечно да ѝ доставуваат на организацијата за колективно управување прегледи на емитираните авторски дела, односно предмети на сродните права, во облик и содржина определени со актите за определување на надоместоците.

РТВ организациите се должни без одлагање да ја известат соодветната организација за секоја промена на околностите за јавно користење или за негово престанување, заради измени

²² Согласно член 197 од ЗАПСП, здруженијата за колективно остварување на авторското право и сродните права кои имаат дозвола за колективно остварување и согласности за општите акти за прибирање и распределба на надоместците имаат право да продолжат со работа според одредбите од Законот за авторското право (“Службен весник на Република Македонија” број 47/96, 3/98, 98/2002, 4/2005 и 131/2007) до добивање дозвола за колективно управување според одредбите од овој закон, но најдоцна една година од неговото влегување во сила. На здруженијата за колективно остварување на авторското право и сродните права на кои денот на влегувањето во сила на овој закон им се издадени дозволи за работа, а не им се издадени согласности на општите акти (за надоместоци за користење авторско право и сродни права и за распределба на надоместоците) па поради тоа и не почнале со работа, согласно член 198, став 1 од ЗАПСП, постапките се прекинуваат, а издадените дозволи се поништуваат. Овие здруженијата имаат право да поднесат барање за добивање дозвола за колективно управување според одредбите од овој закон.

на условите на дозволата, односно повлекување на дозволата. Кога вршењето радиодифузна дејност е поврзано со користење право што колективно се управува, надлежниот орган за издавање дозвола/решение за вршење на дејноста истата ќе ја издаде доколку вршителот на дејноста претходно склучил договор со надлежна организација за колективно управување²³.

Г. Како се контролира користењето?

Организацијата има право да го контролира користењето на авторските дела и предметите на сродните права, за чие колективно управување со правата има дозвола. Корисниците на авторските дела и на предметите на сродните права се должни на организацијата да ѝ даваат релевантни податоци за користењето, како и да овозможат увид во документацијата. Во вршењето на контролата, на барање на организацијата за колективно управување, надлежните органи на државната управа се должни да даваат податоци и информации од значење за работата на организацијата.

Д. Како се определуваат надоместоци за користење?

Надоместокот за користење на авторското дело, односно предметот на сродните права кога користењето на авторското дело, односно предметот на сродните права е нужно за вршење на дејноста на корисникот, односно зависи од нивно користење, а не е можно одделно утврдување на посебниот приход остварен од користењето (радиодифузното емитување), се определува во процентот од приходот. Приходот ги опфаќа средствата од радиодифузната такса и/или претплата, рекламите, спонзорствата, дотациите и прихо-

²³ Радиодифузирите кои веќе имаат дозволи и сакаат истите да ги обноват по истекот на рокот за кој тие се издадени ова особено ќе треба да го имаат предвид бидејќи согласно член 67, став 1 од Законот за радиодифузната дејност, еден од условите за обнова на дозволата е почитувањето на условите и обврските утврдени со Законот за авторското право и сродните права.

дите од промет на програми. Како приход не се сметаат средствата за данокот за додадена вредност, средствата од кредити и камати на кредити.

При определувањето на надоместокот се определува и најнискиот номинален (апсолутен) износ на надоместокот.

При определување на висината на надоместоците се земаат предвид: 1) правата, видовите и обемот на нивно користење; 2) бројноста на потенцијалните корисници; 3) категоријата и големината на просторот; 4) времетраењето и бројот на користењата; 5) разликата на цените во работењето на корисникот поради користењето на делата, односно предметите на сродните права; 6) структурата и природата на програмата (форматот на радиодифузниот сервис), согласно со издадената дозвола за вршење радиодифузна дејност; 7) религиозните, културните, општествените и социјалните интереси на корисниците и 8) интересите на младите и лицата со посебни потреби.

Ѓ. Акти за определување на надоместоците

Висината на надоместоците за користење, доколку со ЗАПСП не е поинаку определено, се определуваат со:

- 1) општ договор меѓу организацијата и здруженијата на одделни категории корисници, односно нивните комори што го претставуваат мнозинството корисници (општ договор);
- 2) поединечен договор меѓу организацијата и поединечен корисник (поединечен договор) и
- 3) општ акт на организацијата за определување за висината на надоместоци за користење (во натамошниот текст: тарифата).

За ист вид и обем на користење на авторските дела и предметите на сродните права од страна на субјекти со иста или сродна дејност, во општ договор, не може да се утврдуваат повисоки износи на надоместоци за користење од оние што се утврдени во тарифата, а со поединечниот договор, не може да се утврдуваат повисоки износи на надоместоци за користење од оние што се утврдени во општиот договор, односно

тарифата.

Ниедна од договорните страни не смее да одбие преговори за општ договор и поединечен договор. Одбивањето на преговорите од организацијата, како и неоправданото одолговлекување на преговорите со корисникот или со соодветните здруженија на корисници, односно со нивните комори, претставуваат основи за одземање на дозволата за колективно управување.

Доколку корисникот и организацијата не склучат поединечен договор за условите и висината на надоместокот, корисникот е должен да плаќа надоместок според општиот договор, односно тарифата.

Е. Тарифа

Тарифата за плаќање надоместок ја донесува организацијата за колективно управување. Постапката за донесување на тарифата е уредена со Законот за авторското право и сродни права. Тарифата, по нејзиното донесување од надлежен орган на организацијата, се објавува во „Службен весник на Република Македонија“.

Ж. Распределба на надоместоците

Распределба на надоместоците се утврдува со Општ акт на организацијата за колективно управување, кој се носи во согласност со законот и статутот, односно со договорот за основање и се објавува во „Службен весник на Република Македонија“. Распределбата на надоместоците се врши согласно евиденциите и податоците за користење на делата, односно предметите на сродните права, а паушално кога не е можно или предизвикува неразумни трошоци според принципот на правичност. Поединечните пресметки и исплатите на надоместоците се вршат најмалку еднаш годишно.

Меѓусебната распределба на единствените надоместоци на авторите од умножување за приватно користење, надоместоците на изведувачите, надоместокот на произведувачот на фонограми, надоместокот на филмскиот продуцент е уредена со

ЗАПСП каде е определено дека се врши во следниов сооднос:

- од надоместоците прибрани за умножување за приватно користење на фонограми, односно видеограми согласно со ЗАПСП, авторите примаат 40%, изведувачите 30%, а произведувачите на фонограми, односно видеограми (филмските продуценти) 30 %;
- надоместокот прибран од јавно соопштување на фонограм издаден за комерцијална цел, вклучително и радиодифузно емитување, согласно со ЗАПСП, се распределува меѓу изведувачите и произведувачите на фонограми во сооднос од по 50%.

ДЕЛ 2: ПРАШАЊА И ОДГОВОРИ

1. Во информативната емисија на мојата телевизија сакам да вклучам извадок од говор на познат политичар емитуван во емисија на друга телевизија. Дали и на кој начин треба да го регулирам ова?

Законот за авторското право и сродните права дозволува емитување, без дозвола на авторот и без плаќање надомест за користење, меѓудругото на политички говори, до степен оправдан со информативната намена, под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно (чл. 50 ст. 1 т. 9 од законот). Овој исклучок од авторското право е специфичен во однос на оној од чл. 52 ст. 1 т. 6 од Законот за авторското право и сродните права. Имено, последнава одредба ги покрива ситуациите кога е дозволено да се врши, повторно без дозвола на авторот и без плаќање надомест за користење, умножување и јавно соопштување написи, статии и други слични дела за актуелни стопански, политички, религиозни и други слични теми заради известување на јавноста, до степен оправдан со целта, освен ако тоа не е посебно забрането од страна на авторот и под услов да се наведе името на авторот и изворот, освен доколку тоа не е возможно. Првата ситуација, значи, се однесува на искористувањето на самите политички говори, додека втората ги покрива ситуациите кога се користат дела што се однесуваат на политички теми.

Оттаму, не постои пречка на употреба на политичките говори. [види Дел 1, прашање 11]. Меѓутоа, користењето на политичките говори во целина честопати може да се покаже како неоправдано затоа што законската одредба категорично предвидува дека ова користење е дозволено само до обемот оправдан од информативната намена. Во секој случај, и авторот и

изворот мораат да бидат категорично наведени. Кога станува збор за домашни политички говори, ова безмалку секогаш ќе биде случај. Затоа мора особено внимание да се посвети на идентификација како на авторот така и на изворот од кој се презема политичкиот говор.

Заклучок: дозволено е преземање извадоци од политички говори и при секое емитување на политички говори категорично наведете ги авторот и изворот од кој се презема политичкиот говор.

2. Продуцирам програма (филм, музичка програма, емисија). Кои односи треба да ги уредам и како?

Во случај на продукција на програма, мора да се има предвид дека авторското право и сродните права мораат да бидат почитувани. Законот за авторското право и сродните права го користи терминот филмска продукција за продуцирањето секаков вид аудиовизуелни дела.

При филмска продукција првенствено треба да се уредат односите меѓу филмскиот продуцент и авторите на филмското дело и авторите на придонесите. Доколку во филмската продукција се вклучени и изведувачи посебно треба да се уредат односите на филмскиот продуцент и изведувачите.

ДОГОВОР ЗА ФИЛМСКА ПРОДУКЦИЈА

Со договор за филмска продукција се уредува односот на филмскиот продуцент со авторите на аудиовизуелното дело и авторите на придонесите, како и односот меѓу самите автори, согласно со ЗАПСП.

Страни на договорот

- ***Филмски продуцент:*** Филмски продуцент, во смисла на ЗАПСП, е физичко или правно лице што ја презема иницијативата, организацијата, финансирањето и одговорноста за создавање на првата снимка на аудиовизуелно

- дело [види Дел 1, прашање 9, точка В].
- **Автори на филмското дело:** Како автори на филмското дело се сметаат писателот на сценариото, главниот режисер и главниот снимател. Доколку анимацијата од кој било вид е суштински елемент на делото, за автор се смета и главниот цртач. Притоа, не е битно дали филмското дело се состои само од анимации или анимациите се комбинирани со учество на живи изведувачи. Исто така, во случај кога музиката е суштински елемент на филмското дело, за автор се смета и авторот на музиката посебно создадена за користење во аудиовизуелно дело. Во последниов случај, тоа се особено ситуациите на т.н. музички филмови. Сите овие лица се сметаат за коавтори на целината на филмското дело, и односите мораат да се уредат со секој од нив. [види Дел 1, прашање 4].
 - **Автори на придонеси:** Како автори на придонеси се сметаат цртачот, односно авторот на музиката, кога не се смета за автор на аудиовизуелното дело, како и сценографот, костимографот, монтажерот и авторот на маски. Овие лица, за разлика од коавторите на филмското дело кои имаат авторско право на целината на филмското дело, имаат авторско право само врз своите придонеси кон филмското дело. И односите со овие лица мораат да бидат уредени. [види Дел 1, прашање 4].

Предмет на договорот

Предмет на договорот за филмска продукција е создавање на конкретно аудиовизуелно дело. При составување на договорот треба прецизно и јасно да биде определено за кое аудиовизуелно дело станува збор. Тоа може да се направи со наведување на насловот на делото, авторите и филмскиот продуцент. Дополнително како прилог на договорот, а во насока на идентификација на делото може да се стави сценариото.

Содржина на договорот

Договорот за филмска продукција треба да ги уреди правата и обврските на секоја од страните. При уредувањето на односите одделно треба да се уредат:

- односот на филмскиот продуцент со авторите на аудиовизуелното дело и авторите на придонесите,
- односот меѓу самите автори.

Како кај сите договори, така и кај овие важи начелото на слободна диспозиција на страните. Ова ќе рече дека страните се слободни самостојно да одлучат (да се договорот) како ќе ги уредат своите односи, но при тоа не може да договорот повеќе или помалку права или обврски од она што е законска рамка.

Според законски уредена претпоставка²⁴, се смета дека со склучувањето на договорот за филмска продукција авторите и авторите на придонесите исклучиво и неограничено му ги пренеле на филмскиот продуцент сите свои материјални права на аудиовизуелното дело, вклучително и правото на превод со титлување или натсинхронизација. Оваа законска претпоставка е мошне корисна затоа што ја избегнува потребата од договарање за преносот на секое поединечно овластување на авторите, туку повикувањето на законската одредба придонесува за поголема правна сигурност на филмскиот продуцент. Материјалните права на аудиовизуелно дело ги опфаќаат правото на умножување на делото; право на пуштање во промет на делото; право на јавно соопштување на делото и тоа: *јавно пренесување, јавно прикажување, радиодифузно емитување, реемитување, ставање на располагање на јавноста; и право на преработување на делото* [За содржината на секое од овие права види Дел 1, прашање 6, точка Б]. Се разбира страните може да се договорот дека го пренесуваат само некое од овие права, но при тоа ќе треба да бидат особено внимателни за да не дојдат во ситуација искористувањето на делото да биде оневозможено затоа што некое од правата не е пренесено.

Авторите и авторите на придонеси имаат право на авторски надомест за нивните дела [види Дел 1, прашање 11, точка А]. Доколку авторите и авторите на придонесите се вработени кај

²⁴ чл. 91 ст. 2 од Законот за авторското право и сродните права.

продуцентот, ќе се применуваат одредбите од ЗАПСП кои се однесуваат на авторско дело од работен однос [види Дел 1, прашање 4].

Треба да се има предвид дека согласно ЗАПСП (член 91, став 3-5) со склучување договор за филмска продукција, авторите го задржуваат правото на правичен надоместок од филмскиот продуцент, за секое користење на авторите на придонесите го задржуваат правото посебно да ги користат своите придонеси кон аудиовизуелното дело, доколку со тоа не се повредени правата на филмскиот продуцент. При тоа авторите и авторите на придонесите не можат да се откажат од овие права. Филмскиот продуцент, од своја страна, има обврска најмалку еднаш годишно да им доставува на авторите на аудиовизуелното дело извештај за остварениот приход, посебно за секој вид користење на делото.

Кога делото се смета за завршено е уредено со закон (член 92). Согласно законските одредби аудиовизуелното дело се смета за завршено (создадено) кога главниот режисер ќе утврди дека е завршен првиот стандарден примерок на делото, што е предмет на договорот. Измени на примерокот на аудиовизуелното дело се можни само по претходна согласност на главниот режисер и филмскиот продуцент. Во случај кога некој од авторите или авторите на придонесите нема да го заврши својот дел кон аудиовизуелното дело или поради виша сила тоа не може да го стори, нема право да се спротивставува создадениот дел да биде користен за негово довршување. За овој дел авторот ужива соодветно авторско право. Рокот за завршување на аудиовизуелното дело и пуштање во промет се уредува со договорот. При тоа треба да се има предвид дека доколку со договорот не се уреди ова прашање, ќе се применуваат законските претпоставки за рокот за завршување на делото и негово пуштање во промет кои се однесуваат на раскинување на договорот.

Раскинување на договорот

ЗАПСП предвидува (член 93) дека во случај кога филмскиот

продуцент нема да го заврши аудиовизуелното дело во рок од пет години од склучувањето на договорот за филмска продукција или доколку не го стави во промет завршеното аудиовизуелно дело во рок од една година по неговото завршување, авторите можат да го раскинат договорот, доколку не бил договорен друг рок. Во случајот на раскинување на договорот авторите и авторите на придонесите го задржуваат правото на исплата на надоместок.

ИЗВЕДУВАЧКИ ДОГОВОР

При изработката на некои аудиовизуелни дела на филмското дело, по правило, се ангажирани и изведувачи (артисти, пејачи, музичари, балетски уметници, обликувачи (мајстори) на тон или на тонска снимка и др.). Овие лица се носители на права на изведувачите [види Дел 1, прашање 9]. И односите со овие лица мораат да бидат посебно уредени. Спецификата е во тоа што односите со изведувачите се уредуваат со посебен договор, во кој се определува кои права изведувачите му ги пренесуваат на продуцентот на филмското (аудиовизуелното) дело.

Договорот со кој се уредуваат односите меѓу филмскиот продуцент и изведувачите може да биде формулиран зависно од интересите на страните, односно од конкретните потреби на филмскиот продуцент.

Општо кажано, изведувачот со изведувачки договор на друго лице му пренесува свое материјално право на користење на неговата изведба. Изведувачкиот договор се склучува во писмена форма. Тој содржи одредби за видот на правата што се пренесуваат, нивниот обем, дали преносот е исклучив или неисклучив, територијата за која се однесува пренесувањето на правата, времетраење на пренесувањето и авторскиот надоместок. Дополнително во него треба да биде наведен и наслов на делото што се изведува и името на авторот на делото, како и бројот и периодот на радиодифузното емитување, кога договорот се однесува на радиодифузно емитување.

Во секој случај, постои законска претпоставка, согласно чл. 107 од Законот за авторското право и сродните права, дека со склучување договор за производство на аудиовизуелно дело, изведувачот на продуцентот на филмското дело му ги пренел сите свои материјални права, вклучително и правото на нат-синхронизација на својата изведба. Ваквата одредба е мошне корисна за практиката и најдобро би било при склучување на договорот меѓу филмскиот продуцент и изведувачите самиот договор да се повика на законското решение. Конечно, посебно внимание треба да се посвети на ситуациите кога изведувачите се во работен однос со филмскиот продуцент, при што се применуваат одредбите од чл. 86 од Законот за авторското право и сродните права.

Заклучок: треба да ги уредите односите со авторите на аудиовизуелното дело и авторите на придонесите, преку склучување договор за филмска продукција и односите со изведувачите, преку склучување изведувачки договор.

3. На друга ТВ куќа ѝ го пренесувам правото да емитира документарен филм од мое производство. Што треба да знам?

Во правото постои принцип дека никој не може да пренесе повеќе права отколку што поседува. Оттаму, доколку се пренесува правото на искористување на определено филмско дело од еден субјект на друг без оглед кој е обемот на ова пренесување, прво треба да се утврди кои сè права ги поседува пренесувачот. Ова се утврдува преку увид во содржината на договорот склучен меѓу филмскиот продуцент и авторите на филмското дело и авторите на придонесите, односно од договорот склучен меѓу филмскиот продуцент и изведувачите. Доколку овие договори не содржат поконкретни одредби, се применуваат законските претпоставки дека авторите и авторите на придонесите, исклучиво и неограничено му ги пренеле на филмскиот продуцент сите свои материјални права на аудиовизуелното дело, вклучително и правото на превод со

титлување или натсинхронизација, односно дека изведувачот, на произведувачот на фонограм, односно на филмскиот продуцент, му ги пренел сите свои материјални права, вклучително и правото на натсинхронизација на својата изведба.

Откако ќе утврдите на кои права сте носител, со другата ТВ куќа треба да склучите договор за пренос на правата. [види Дел 1, прашање 11, точка А].

Договорот мора да биде склучен во пишана форма и во него да се уредат прашањата поврзани со видот на правата што се пренесуваат (на пр., правото на радиодифузно емитување), нивниот обем (на пр., дали преносот е исклучив или неисклучив, односно дали пренесувачот може пренесените права да му ги пренесе и на друг субјект, односно дали може пренесените овластувања да ги ползува и самиот или не), прашањето дали стекнувачот може понатаму да ги пренесува (на други лица) стекнатите овластувања или не е овластен на ова (ако поинаку не е договорено, пренесените овластувања можат понатаму да се пренесуваат на други лица, секако, во обемот во кој се стекнати), територијата за која се однесува пренесувањето на правата (на пр., дали преносот се однесува само на територијата на Република Македонија или и за други територии), времетраење на пренесувањето (дали пренесувањето се врши само за определен период или за целото време на важење на правата) и авторскиот надоместок (висината на авторскиот надомест може да се определи во фиксен износ, од број на емитувања, итн.).

Исто така, мора да се има предвид дали сте склучиле договор со некое здружение за колективно управување со вашите права. Во овој случај, стекнувачот треба да воспостави контакт со здружението за колективно остварувања кое, по правило, има тарифи за пренесување на определени овластувања на филмскиот продуцент. Треба да се има предвид дека, кога со едно право се управува колективно, преносот на определени овластувања може да биде само неисклучив.

Заклучок: најнапред треба да утврдите кои права ги имате, потоа да склучите договор за пренос на правата со кој ќе ги уредите односите

4. Сакам да емитувам филмови од туѓа продукција. Како да ги уредам односите?

Покрај внимавањето на кои овластувања за искористување на филмското дело е носител пренесувачот на овие овластувања [види претходно прашање], потребно е односот меѓу пренесувачот и стекнувачот на овластувањата за искористување на филмското дело да се уреди со посебни прашања за тоа кои овластувања ги има стекнувачот.

Договорот мора да биде склучен во пишана форма и во него да се уредат прашањата поврзани со видот на правата што се пренесуваат (на пр., правото на радиодифузно емитување), нивниот обем (на пр., дали преносот е исклучив или неисклучив, односно дали пренесувачот може пренесените права да му ги пренесе и на друг субјект, односно дали може пренесените овластувања да ги ползува и самиот или не), прашањето дали стекнувачот може понатаму да ги пренесува (на други лица) стекнатите овластувања или не е овластен на ова (ако поинаку не е договорено, пренесените овластувања можат понатаму да се пренесуваат на други лица, секако, во обемот во кој се стекнати), територијата за која се однесува пренесувањето на правата (на пр., дали преносот се однесува само на територијата на Република Македонија или и за други територии), времетраење на пренесувањето (дали пренесувањето се врши само за определен период или за целото време на важење на правата) и авторскиот надоместок (висината на авторскиот надомест може да се определи во фиксен износ, од број на емитувања, итн.).

Исто така, мора да се има предвид дали филмскиот продуцент склучил договор со некое здружение за колективно управување на неговите права. Во овој случај, треба да се воспостави

контакт со здружението за колективни остварувања кое, по правило, има тарифи за пренесување на определени овластувања на филмскиот продуцент. Треба да се има предвид дека кога со едно право се управува колективно, преносот на определени овластувања може да биде само неисклучив.

Заклучок: најнапред треба да утврдите кои права ги има лицето од кое ги стекнувате правата, проверете дали филмскиот продуцент има договор со организација за колективно управување со правата и потоа склучете договор за пренос на правата со кои ќе ги уредите односите.

5. Емитувам музички спотови на мојата телевизија. Дали треба да плаќам на организација за колективно управување на правата и колку?

При емитирањето на музички спотови прво треба да се утврди дали носителите на правата на музичкиот спот користењето на музичкиот спот го дозволуваат како т.н. слободно користење, односно без дозвола на носителот на правото и без плаќање надомест, или ова не го дозволуваат. Во случај на последнава ситуација, потребно е да се стапи во контакт со носителот на правото на музичкиот спот и да се утврди дали тој самиот го управува своето право или склучил договор со некое здружение за колективно управување на правата. Ова може да се утврди и преку непосреден контакт со здруженијата за колективно управување. Бидејќи јавното соопштување (каде влегува и радиодифузното емитирање) на несценско музичко дело може да биде предмет на т.н. колективно остварување, преку стапувањето во контакт со здружението што врши колективно управување можат да се утврдат сите релевантни факти во врска со начинот, обемот и висината на надоместок за радиодифузното емитирање на музичките спотови.

Заклучок: утврдете дали спотот е во слободно користење или не е. Доколку не е, стапете во контакт со носителот на правото на спотот за да утврдите дали тој индивиду-

ално го управува своето право или ова го прави преку организација за колективно управување. Организацијата за колективно управување ќе ви ги даде сите детали за начинот на користење на спотот и надоместокот кој треба да го плаќате.

6. Сакам да емитувам спортски настан кој се случува во Република Македонија. Со кого треба да го договорам тоа и како?

При радиодифузното емитување на спортски натпревари може да постои исклучиво право на радиодифузно емитување на ваквите натпревари доколку определен радиодифузен субјект склучил договор за исклучиво радиодифузно емитување со организаторот на натпреварот. Во овој случај, субјектот што има желба за радиодифузно реемитување (паралелно емитување од друг субјект) или одложено емитување (емитување по завршувањето на настанот), само доколку склучил договор со носителот на ексклузивното право на радиодифузно емитување. Согласно Законот за радиодифузната дејност (чл. 78 ст. 2), како т.н. настани од големо значење се сметаат Зимските и Летните олимписки игри; полуфиналните и финалните натпревари на Светските и Европските првенства, како и сите други натпревари со учество на македонската репрезентација вклучително и квалификациските натпревари; и други спортски натпревари со учество на македонската репрезентација на официјални турнири и натпревари. Притоа, Советот за радиодифузија е овластен со одлука, еднаш годишно, да определува и дополнителна листа на настани од големо значење.

Во секој случај, ексклузивното право на радиодифузно емитување на настаните од големо значење не може да се злоупотребува, односно не може да се истакнува спрема други субјекти доколку реемитувањето или одложеното емитување на настанот го ограничува правото на поголем дел од населението да го следи тој настан.

Кога станува збор за кабелско реемитување, види Дел 2, прашање 8.

Заклучок: прво утврдете дали некој субјект има ексклузивитет за радиодифузно емитување. Во оваа ситуација, треба да склучите договор со него. Во спротивно, контактирајте со организаторот на натпреварот.

7. Сакам да емитувам спортски настани кои се случуваат надвор од Република Македонија? Со кого и како да ги уредам односите?

И во овој случај, односите треба да се уредат со организаторот на спортскиот натпревар. Овие односи се уредуваат со посебен договор. Во договорот треба особено да се определи дали е покриено само радиодифузното емитување на натпреварот или и одложеното радиодифузно емитување на истиот. Во последниот случај, треба да се определи бројот на одложените радиодифузни емитувања. Посебно внимание треба да се посвети на фактот дали некој друг субјект стекнал исклучиво право на радиодифузно емитување и за територијата Република Македонија. Во овој случај, договорот треба да се склучи со овој субјект, бидејќи домашниот субјект, во оваа ситуација, може да врши само радиодифузно реемитување на спортскиот натпревар.

Кога станува збор за кабелско реемитување, види Дел 2, прашање 8.

Заклучок: и во оваа ситуација прво утврдете дали некој субјект има ексклузивитет за радиодифузно реемитување за територијата на Република Македонија. Во оваа ситуација треба да склучите договор со него. Во спротивно, контактирајте со организаторот на натпреварот.

8. Кабелски оператор сака да ја реемитува мојата програма. Што треба да знам?

Согласно чл. 131(10) од Законот за авторското право и сродните права, кабелското реемитување подлежи на колективно управување. Сепак, со Законот се прави разлика меѓу ситуациите кога кабелското реемитување го прави радиодифузно друштво и ситуациите кога ова реемитување не го прави радиодифузно друштво. Во вторава ситуација, правото на кабелско реемитување авторски дела и предмети на сродни права кое, како исклучиво право, задолжително се управува колективно. Оттаму, субјектот што врши кабелско реемитување мора да стапи во контакт со здружението за колективно управување на правата и со него да ги уреди односите. Во случај кога авторските дела и на предмети на сродни права ги реемитува радио-телевизиска организација, независно дали се работи за нејзино сопствено право или правото за реемитување ѝ е пренесено од друг носител на правото, односите се уредуваат со договор, и тоа со носителот на правото.

Заклучок: утврдете во кое својство врши кабелско реемитување. Во зависност од ситуацијата, склучете договор со некое од овластените лица.

9. Не сум сигурен дали правилно постапувам во уредувањето на авторското право и сродните права. Што треба да знам?

Авторското право и сродните права се сложена материја. Кога станува збор за нивното практикување од страна на медиумите тие се дополнително усложнети заради тоа што се испреплетуваат многу лични, економски и правни прашања. Во секој случај кога не сте сигурни дали добро постапувате побарајте совет од стручно лице затоа што последиците од повреда на авторското право и сродните права се особено тешки.

Кога и со што се прави повреда на авторско и на сродните права?

Правите **повреда на моралните права на авторот** во следниве ситуации:

- 1) кога името, псевдонимот или друга ознака на авторот нема да биде назначена на секој примерок од делото, односно да биде наведена при секое јавно користење на делото, освен доколку авторот, во пишана форма, категорично не изјави дека не сака неговото авторство да биде наведено или доколку при користењето тоа е технички невозможно или несообразно²⁵.
- 2) кога некое друго лице а не авторот го објави делото или ги определи условите за објавување, односно кога пред правото објавување на авторското дело, некое друго лице а не авторот јавно ја изнесува содржината или описот на своето дело²⁶.
- 3) кога неговото дело се менува, деформира или сакати на начин што може да наштети на неговата личност, чест и углед, како и да доведе до уништување на делото²⁷.

За **повреда на материјалните права** на авторот може да стане збор во случаите на неовластено²⁸ користење на делото и тоа:

- 1) кога делото неовластено се умножува²⁹.
- 2) кога делото неовластено се пушта во промет³⁰.
- 3) кога делото неовластено јавно се соопштува³¹, односно соодветно за видот на делото тоа јавно се изведува³², јавно се пренесува³³, јавно се изложува³⁴, јавно се прикажува³⁵,

²⁵ ЗАСПС, член 22, право на признавање на авторство.

²⁶ ЗАПС, Член 23, Право на прво објавување.

²⁷ ЗАПС; член 24, право на зачувување на интегритетот на делото.

²⁸ За пренос на авторското право види повеќе Дабовиќ Анастасовска Ј, Пепељугоски В.: исто, стр. 295-316.

²⁹ ЗАПС, член 28.

³⁰ ЗАПС, член 29.

³¹ ЗАПС, член 30, во врска со член 131, став 1, алинеја 1.

³² ЗАПС, член 31.

³³ ЗАПС, член 32.

³⁴ ЗАПС, член 33.

³⁵ ЗАПС, член 34.

радиодифузно се емитува³⁶ или реемитува³⁷ и/или се става на располагање на јавноста³⁸.

4) кога делото неовластено се преработува³⁹.

Кога станува збор за авторското право, можна е и **повреда на други права**⁴⁰ кои ги ужива авторот. Поконкретно до повреда на другите права на авторот може да дојде во следните ситуации:

- 1) кога на авторот ќе му биде оневозможен или попречен пристап до оригиналот или до примерокот од неговото дело што го поседува друг, заради остварување на правото на умножување или правото на преработување на делото, при што тоа не е во спротивност со оправданиот интерес на поседувачот, односно кога по барање на авторот нема да му биде предаден, од страна на поседувачот, оригиналот на ликовно или фотографско дело заради јавно изложување или друг вид објавување, а за што авторот имал оправдан интерес;⁴¹
- 2) кога авторот нема да биде известен и/или нема да добие надоместок од секоја наредна продажба или отуѓување на друг начин на оригинал на уметничко дело, односно надоместокот кој ќе го добие нема да биде утврден според стапките определени со закон;⁴²
- 3) кога нема да добие надоместок од умножување за приватно користење, односно висината на тој надоместок нема да биде определена согласно Законот и актот на Владата на Република Македонија со кој тој се утврдува;⁴³

³⁶ ЗАПСП, член 35.

³⁷ ЗАПСП, член 36.

³⁸ ЗАПСП, член 37.

³⁹ ЗАПСП, член 38.

⁴⁰ ЗАПСП, член 39.

⁴¹ ЗАПСП, член 40.

⁴² ЗАПСП, член 41 – 45, во врска со член 131 став 1, алинеја 2.

⁴³ ЗАПСП, член 46 – 48 во врска со член 131, став 1, алинеја 7, 8 и 9; одредбите кои се однесуваат на ова право имаат одложена примена од една година согласно член 200 од ЗАПСП, оттука Владата на Република Македонија сè уште нема донесено акт со кој се утврдува висината на надоместокот.

- 4) кога нема да добие надоместок за секое изнајмување на делото;⁴⁴
- 5) кога нема да добие надоместок од послуга на оригинал или примероци на неговото авторско дело⁴⁵.

При оценувањето на постоење потврда треба да се имаат предвид одредбите од Законот кои се однесуваат на исклучоците и ограничувањата на авторското право⁴⁶, како и одредбите на договорот со кој се пренесува авторското право доколку таа повреда е резултат на повреда на договорните обврски на стекнувачот на правото. Последново треба особено да се има предвид кога станува збор за договорите за филмска продукција⁴⁷. Оттука кога филмскиот продуцент постапува спротивно на договорното прави повреда на првата. Повреда е можна и при постапување спротивно на законските обврски кои се однесуваат на правото на авторите на правичен надоместок од филмскиот продуцент, за секое користење на делото, односно на правото на авторите на придонесите посебно да ги користат своите придонеси кон аудиовизуелното дело, под услов со тоа да не се повредени правата на филмскиот продуцент.

Правата на уметници изведувачи⁴⁸ се повредени кога:

- 1) уметникот - изведувач нема да биде признат како изведувач на изведбата; нема да биде назначено неговото име, псевдоним или друга ознака, односно називот на составот, уметничкиот раководител на составот и солистот, при секое користење на изведбата, освен ако тоа технички не е возможно и кога неговата изведба се менува, деформира, сакати или уништува, односно се користи на начин што може да наштети на неговата личност, чест и углед - повреда на моралните права;⁴⁹

⁴⁴ Види член 49 во врска со член 77 и 91, став 2 и во врска со 131, став 1, алинеја 4 од ЗАПС.

⁴⁵ ЗАПС, член 50 во врска со 131, став 1, алинеја 3.

⁴⁶ ЗАПС, член 51 – 54, види Дел 1, прашање 11, точка Б.

⁴⁷ ЗАПС, член 88-94.

⁴⁸ ЗАПС, Член 101; Види Дел 1, прашање 9, точка А.

⁴⁹ ЗАПС, член 103.

- 2) неовластено се снима неговата неснимена изведба; јавно се соопштува неговата неснимена изведба, освен за радиодифузно емитување на неговата изведба која, сама по себе, е радиодифузна или е направена од снимка; неовластено се умножува снимката од изведбата⁵⁰; неовластено се пушта во промет оригиналот или примерокот од снимката од изведбата и неовластено се става на располагање на јавноста на снимката од изведбата - повредата на материјални права;⁵¹
- 3) повреда на други права на изведувачот⁵², кога нема да добие дел од единствениот надоместок за секое јавно соопштување на фонограм со негова изведба, издаден за комерцијална цел⁵³; нема да добие надоместок за секое изнајмување; дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење;

При оценувањето на повредата предвид треба да се земат одредбите на ЗАПСП коишто се однесуваат на преносот на правата на уметниците изведувачи⁵⁴.

До повреда на правата на произведувач на фонограм⁵⁵ може да дојде кога:

- 1) при користење на фонограмот нема соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно - повреда на моралните права;⁵⁶
- 2) фонограмот неовластено се користи за умножување, пуштање во промет и ставање на располагање на јавноста - повреда на материјалните права на произведу-

⁵⁰ Умножување на снимка претставува изработка на примероци на снимката.

⁵¹ ЗАПСП, член 104, во врска со член 131; Види Дел 1, прашање 9, точка А.

⁵² ЗАПСП, член 105 во врска со член 131; Види Дел 1, прашање 9, точка А.

⁵³ Издавање за комерцијална цел претставува умножување на фонограм во доволен број примероци наменети за јавноста.

⁵⁴ Види член 106 – 108 од ЗАПСП.

⁵⁵ ЗАПСП, Член 109; Види Дел 1, прашање 9, точка Б.

⁵⁶ ЗАПСП, член 110, став 1.

вачот на фонограм;⁵⁷

- 3) тој нема да добие дел од единствениот надоместок од јавно соопштување на неговиот фонограм издаден за комерцијална цел⁵⁸ или дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење⁵⁹ - повреда на другите права на произведувачот на фонограми⁶⁰.

Повредата на права на филмски продуцент⁶¹, може да се појави како

- 1) повреда на моралните права⁶², кога при користење на видеограмот нема соодветно да биде означено неговото име или назив, освен доколку тоа не е возможно;
- 2) повреда на материјалните права на филмскиот продуцент⁶³, кога неговиот видеограм неовластено се користи за умножување, пуштање во промет, јавно прикажување, радиодифузно емитување, реемитување и ставање на располагање на јавноста;
- 3) повреда на другите права на филмскиот продуцент, кога тој нема да добие дел од единствениот надоместок за умножување за приватно користење.

Правата на радио-телевизиската организација⁶⁴ се повредени кога нејзините програми неовластено се користат за:

⁵⁷ ЗАПСП, член 110, став 2.

⁵⁸ Како фонограм издаден за комерцијална цел се смета и фонограм ставен на располагање на јавноста.

⁵⁹ ЗАПСП, член 46.

⁶⁰ ЗАПСП, член 111.

⁶¹ ЗАПСП, Поим, Член 112: (1) Филмски продуцент, во смисла на овој закон, е физичко или правно лице што ја презема иницијативата, организацијата, финансирањето и одговорноста за создавање на првата снимка на аудиовизуелно дело (во натамошниот текст: видеограм). (2) Видеограм, во смисла на ставот (1) на овој член, е носач на слика со снимката на подвижни слики со или без придружен звук од кој тие може да бидат восприемани, умножени или соопштени со помош на технички средства.

⁶² ЗАПСП, член 113, став 1.

⁶³ ЗАПСП, член 113, став 2.

⁶⁴ Закон за радиодифузната дејност („Службен весник на Република Македонија“ бр.100/2005; 19/2007; 103/2008; 152/2008 и 6/2010) го користи терминот радиодифузер.

снимање на програмите, на носачи на слика и/или тон, умножување и ставање во промет на умножените примероци од снимките на програмите, реемитување, јавно пренесување на места достапни на јавноста и со наплата на билети и ставање на располагање на јавноста⁶⁵.

Дејствијата на повреда на авторското право и сродните права на одреден начин може да бидат спречени и ограничени со **технолошки мерки**⁶⁶. При тоа, согласно член 163, ќе се смета дека некое лице повредува исклучиво право, определено со ЗАПСП, кога знаело или можело да знае дека презема какви било противзаштитни дејствија со цел за изигрување на делотворните технолошки мерки кои служат за заштита на тоа право. Како повреда на исклучивите права утврдени со ЗАПСП се смета и кога некое лице произведува, увезува заради ставање во промет, става во промет, продава, изнајмува, рекламира за продажба или изнајмување или поседува во комерцијални цели технологија, компјутерски програми, средства и нивни составни делови или неовластено врши услуги, на кои било делотворни технолошки мерки, кои: 1) се промовирани, рекламирани или се во продажба заради изигрување на технолошките мерки; 2) имаат само ограничено комерцијална цел или користење, освен заради изигрување и 3) првенствено се креирани, произведени, прилагодени или функционираат за да се овозможи или олесни изигрување на технолошките мерки. Овие правила соодветно се применуваат и на која било технологија, компјутерска програма, средства или нивни составни делови со кои електронските информации за управу-

⁶⁵ ЗАПСП, член 115.

⁶⁶ Според член 163, став 1 од ЗАПСП технолошки мерки, во смисла на овој закон, е која било технологија, компјутерска програма, средства или нивни составни делови кои во текот на своето редовно работење се наменети за спречување и ограничување на дејствијата за повреди на правото, утврдено со овој закон, без дозвола на носителот на правото. Овие мерки се сметаат за делотворни доколку носителот на правото ги остварува со примена на контролиран пристап или процес на заштита, како што е кодирање, искривување или друг вид на менување на делото, како и преку механизмите за контрола на умножувањето.

вање со правата⁶⁷ се отстранети или изменети. Така, согласно член 165, се смета дека некое лице ги повредува исклучивите материјални права кога свесно, без дозвола отстранува или изменува која било електронска информација за управување со правата, како и умножува, става во промет, увезува заради ставање во промет, изнајмува или јавно соопштува авторско дело или предмет на сродните права чиешто електронски информации за управување со правата биле неовластено отстранети или изменети, а знаело или можело да знае дека со тоа предизвикува, овозможува, олеснува или прикрива повреда на правата.

Заклучок: бидете особено внимателни. Авторското право и сродните права чинат мошне сложена правна област. Имајте редовни контакти со здруженијата за колективно остварување на правата. За секоја нејаснотија, најдобро е да се консултирате со експерт од областа.

10. Утврдив дека со мое дејствие е направена повреда на авторското право и сродните права. Какви санкции може да очекувам?

Авторското право и сродните права уживаат кривично-правна, граѓанско-правна и прекршочна заштита. Кривичната заштита на авторското право и сродните права се остварува според одредбите на Кривичниот законик и прописите за кривична постапка. Граѓанската заштита на авторското право и сродните права се остварува според прописите за парничната постапка, за обезбедување побарувања, за облигационите односи и ЗАПСП. Прекршочната заштита на авторското право и сродните права се остварува според прописите за прекршоци и ЗАПСП.

⁶⁷ Електронски информации за управување со правата претставуваат сите информации што ги обезбедуваат носителите на правата, а со кои се препознаваат авторските дела, односно предметите на сродните права, вклучувајќи ги и базите на податоци како што се: авторот, другите носители на правата, роковите и условите за нивно користење, како и нивните соодветни бројки и кодови што ги претставуваат тие информации.

Во определени случаи повредата на авторското право и сродните права може да исполнува битие на кривично дело. Кривичниот законик на Република Македонија (во понатамошниот текст: КЗ)⁶⁸ во член 157, определува дека тој што во свое име или во име на друг неовластено ќе објави, прикаже, репродуцира, дистрибуира, изведе, емитува или на друг начин неовластено ќе посегне по туѓо авторско право или сродно право, односно авторско дело, изведба или предмет на сродно право, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. Доколку ова дело е сторено преку компјутерски систем, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. Ако со делото е прибавена поголема имотна корист, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години, односно со затвор од една до пет години кога тоа е сторено преку компјутерски систем. Казнив е и обидот, а примероците на авторските дела и предметите на сродните права, како и средствата за репродуцирање се одземаат. Ако делото го стори правно лице, ќе се казни со парична казна. Гонењето за повреда на морално право се презема по предлог.

Авторот, или носителот на право, лице овластено да го користи правото и организација (носител на право), чие право определено со ЗАПСП е повредено, кога постои оправдано сомневање дека ќе му биде повредено правото и кога се заканува вистинска закана од повреда на правата, има право да поднесе барање за: заштита на правото и времени и други мерки и на тој начин да оствари граѓанско-правна заштита на своите права.

Заштитата на правото им овозможува на носителите на правото да бараат:

- 1) престанок на дејствието на повреда**, што значи дека може да побараат од судот да му наложи на тужениот прекин на дејствието со кое се повредува право, како и/или забрана на такво или слично дејствие во иднина;

⁶⁸ „Службен весник на Република Македонија“ бр.37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008 и 114/2009.

- 2) **надоместок на материјална штета** која е сторена со повредата. При тоа носителите на правото може да бараат надоместок за сторената материјална штета и за загубена добивка. Надоместокот се определува во износ што тужениот би го платил доколку побарал законско користење на правото (вообичаен надоместок), односно во износ пропишан со соодветни тарифи, односно со општ договор;
- 3) **надоместок на нематеријална штета** која е резултат на повреда на морално право. Таа се бара независно од изречениот зголемен надоместок и при непостоење материјална штета, па судот може да пресуди на авторот да му се исплати праведна парична оштета за претрпена душевна болка и страдање, како последица од повредата на моралното право, доколку утврди дека околностите на случајот и, особено, степенот на повредата и нејзиното траење тоа го предизвикале;
- 4) **зголемен надоместок** во ситуациите кога право определено со ЗАПСП е повредено со намера или крајна небрежност. Во овие случаи носителите на правото може да бараат исплата на договорениот или вообичаениот надоместок за тој вид користење, зголемен до 200%, независимо дали од повредата претрпел имотна штета (граѓанска казна). При одлучувањето по барањето за плаќање на надоместокот одмерувањето на неговата висина, судот ќе ги има предвид сите околности на случајот, особено степенот на вината на тужениот, износот на договорениот или вообичаениот надоместок;
- 5) **означување на авторот** кое судот може да го нареди како дополнително, односно правилно означување во ситуациите кога е повредено моралното право за означување на името, псевдонимот или друга ознака на авторот при користење на делото;
- 6) **враќање на користите стекнати од недозволеното користење**, при што се враќаат сите користи кои се стекнати со недозволеното дејствие и се плаќа казнена камата која се пресметува од моментот на поднесување на барањето, ако стекнувачот бил совесен, односно од моментот на стекнување на користа, ако стекнувачот бил несовесен;

7) *отстранување од промет на предметите од повредата на правото*, што значи дека во случај на повреда на исклучиво право според ЗАПСП и без да се влијае на побарувањата за надоместок на штета и независно од изрекување надоместок од кој било вид согласно со ЗАПСП, носителите на правото може да бараат отстранување од промет на примероците на авторско дело и предмети на сродни права кои без дозвола се изработени заради ставање во промет или се во промет, како и материјалите и средствата користени или наменети за повредата и нивно уништување. Овие мерки се извршуваат на трошок на лицето кое ги повредило правата. При изрекувањето на вакви мерки судот ќе ги земе предвид околностите на случајот, а особено сразмерноста меѓу сериозноста на повредата и побарувањата, интересот на носителите на правото за обезбедување ефикасна заштита на правата, како и интересите на трети лица. Доколку носителите на правото побараат отстранување од промет на предметите од повредата на правото, а судот оцени дека овие мерки не соодветствуваат на природата и интензитетот на повредата, а таа може да се отстрани на друг начин и доколку судот оцени дека лицето кое ја сторило повредата дејствувало без намера, судот може да определи, со согласност на носителот на правото, плаќање на паричен надоместок во износ кој не може да биде помал од оној кој би го добил при дозволено користење на правото. Мерките за уништување нема да се применуваат доколку со уништување на средствата користени или наменети за повреда на право би настанала поголема штета од штетата настаната од повредата на правото, освен кога се работи за средства што исклучиво или претежно се наменети за повредата. Барање за отстранување од промет на предметите од повредата на правото може да се истакнуваат во рок од три години од кога носителот на правото дознал за недозволената изработка на предметите или од нивното пуштање во промет, односно на намената за пуштање во промет, а најдоцна пет години од нивната недозволената изработка, односно пуштање во промет;

8) објавување судска пресуда, што значи дека носителот на правото може да бара правосилната пресуда со која целосно или делумно се усвојува неговото барање за заштита на авторско право и сродните права да биде објавена во медиумите за масовна комуникација, на трошок на тужениот.

Законот за авторско право и сродни права предвидува прекршочни санкции за непочитување на одредбите од законот. Во врска со работењето на медиумите треба да се има предвид законската одредба⁶⁹ според која глоба во износ од 1.000 до 1.500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на правното лице, а од 250 до 600 евра во денарска противвредност и на одговорното лице во правното лице, кое:

- нема, без одлагање, да ја известува соодветната организација за колективно управување за секоја промена на околностите на користењето или за негово престанување⁷⁰;
- не ја известува и не доставува информации, документи и податоци, не уплати соодветен износ на надоместоци на соодветната организација за колективно управување во пропишани рокови и не овозможи увид во документацијата⁷¹; и
- не овозможи пристап и користење на делото преку отстранување на технолошките мерки или други средства на лице кое има законски пристап во случај на исклучоци и ограничувања на правото⁷².

Санкции за повреда на авторското право и сродните права се предвидени и во Законот за радиодифузната дејност. Така, согласно член 109, Советот за радиодифузија ќе наложи склучување на одреден програмски сервис доколку преку јавна комуникациска мрежа пренесува програмски сервиси на домашни и странски радиодифузери, без уредени авторски

⁶⁹ ЗАПСП, член 182.

⁷⁰ ЗАПСП, член 135, став (5); види Дел 1, прашање 12, точка В.

⁷¹ ЗАПСП, член 135, ставови (1), (2), (3) и (4); види Дел 1, прашање 12, точка В.

⁷² ЗАПСП, член 164, види Дел 1, прашање 11, точка Б.

права и сродните права⁷³, односно направи промена на регистрираниот пакет/пакети на програмски сервиси и за тоа не го извести Советот за радиодифузија. Законот за радиодифузната дејност предвидува и прекршочни санкции. Така, согласно член 166, глоба во износ од 4.000 до 5.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе се изрече на радиодифузер или друго правно лице, ако

- создава и емитува радио или телевизиски програми без уредени авторски и сродни права;
- емитува реклами и телешопинг спотови на начин со кој се загрозуваат интегритетот и вредноста на програмата и правата на авторите и другите носители на правата на програмата;

Заклучок: Станува збор за мошне чувствителна област. Можно е да сте извршиле повреда на туѓо право, а за ова да не сте ни свесни. Превентивното постапување е, оттаму, секогаш повеќе препорачливо.

⁷³ Треба да се напомене дека Законот за радиодифузната дејност за регистрација на програмски пакет/пакети бара потврда за уредени односи да издаде Министерството за култура.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент
Охридски", Скопје

347.78:654.19(497.7)(035)

АВТОРСКО право и сродни права за електронски медиуми :
прирачник.

- Скопје : Центар за развој на медиуми, 2011. - 63 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-9989-2512-3-8

а) Авторско право и сродни права - Електронски медиуми -
Македонија

- Прирачници

COBISS.MK-ID 87477514